

Прайшлі два месяцы, пакутны, доўгі, як вечнасць. Валя стала бледная, пахудзела. Яна забялася пра сон і яду. Усе гэтыя доўгія дні і ночы яна не адыходзіла ад пасцелі свайго камандзіра Сашы Бяссмертнага.

Але каб та спытаў Валю, што выратавала Бяссмертнага ад пагібелі, яна не задумавацца, сказала б, што лярэства. Два месяцы яна верыла ў яго чудадзейную сілу і не толькі верыла, але і бачыла, як яно хоць наволаі, але някхліва, міліметр за міліметрам, зганяе з цела Бяссмертнага жудасныя апёкі, пакрысе святлее новая, яшчэ зусім нетрываўла і гладкая, як пергамент, скура, як гінуць, загладжваюцца, меншаюць шрамы.

Лярэства было простае, старое. Але ж, звычайны лярэцтва алей, які рабілі ў суседняй вёсцы і кожны дзень дастаўлялі ў лес.

Спацатку кожны дзень два разы: вечарам і раніцай, а пасля ўсё радзей. Валя маняла павязкі. Бяссмертны толькі сціскаў зубы, пакрываўся халодным потам, але маўчаў. Падвешаны да нізкай столі зямлянкі, які ў гамаку, ён ціха ляжаў, прыкрыўшы паленыя павязкі. І нельга было сказаць, спыць ён, дрэмлі ці проста думае.

Гэта цяжка было пераносіць. Валя думала, што Бяссмертны па нешта крывадуе на яе ці проста саромеецца, але ўсё гэта яна хавала, — была ветлая, класіфікавала, патрабавальная. І дзіўна: Бяссмертны быў паслушчаны, як малое дзіця, пакорліва, без капрыў і нарананняў выконваў усё яе загады.

На шасцідзесят другі дзень ён упершыню падняўся на ногі. Асцярожна, абпранаючыся на Валю плячо, зрабіў два крокі і спыніўся, нібы баючыся, што тонкая скура ад неасцярожнага руху можа не вытрымаць і раз'ехацца «па шву». Яшчэ два крокі... Бяссмертны прагна ўглядаўся ў маленькае акно, праз якое скупа зазіралася святло. Была раніца, сонечная, ціхая. Нерухома стаяў лес. Ён чакаў ясны, якая ўжо ступала першымі крокамі талага снегу ў мёрзлае грудзі зямлі, абуджаючы яе ад доўгага сну.

Бяссмертны даўно сумаваў па волі, траўцаў да справы, без якой ён лічыў сваё жыццё непатрэбным.

Цішком ад усіх ён займаўся гімнастыкай: сваёй, адмысловай. Яшчэ калісьці ў школе ён вычытаў, што хворы чалавек, які не можа варухнуцца, сагнуўшы ці разгнуты руку, ў думках можа прымушваць гэтую руку згінацца, падмаць цыгар, — адным словам, быць у руху, працаваць.

Было трохі крываду, што атрад без яго дзейнага, жыў, рос, ламаў цэлае бярэма блакітнага баяу.

Усю ноч я не спаў — сядзеў у двары, дзе жыла на кватэры наша класная кіраўніца і чакаў моманту, каб неазаважна занесці ў хату ёс. Гэты момант надарыўся толькі пад раніцу, калі гаспадыня, старэйшая і глухая на адно вуха бабушка, пайшла ў хату даць карову. Я чыценька прачынуў дзверы і проста на кухню на стол палажыў вялізны росны букет.

...Зінаіда Паўлаўна хутка ачуняла і зноў прыйшла ў школу. І дзіва — мне адалася, што дабрэйшая і прыгажэйшая за яе настаўніца не было нішто ў нашай школе...

набіраў новыя сілы. Харытоненка, Школьнік, дзядзька Міхал, якім тады ўдалося ўдаць ад румын марінак, замялілі свайго камандзіра. І ён радаваўся за іх, нават заздрыў...

Але, галоўнае, засталася Валі і толькі таму застаўся ён. Саша Нячай, па манушцы Бяссмертнага. Ён не хацеў бы гаварыць пра тое, што дзякуючы Валі, ён жыве, і цяпер вольна.

— Тут... мне цяжка, — глыбока адказаў ён і ўпаў на палкі, якім тады ўдалося ўдаць ад румын марінак, замялілі свайго камандзіра. І ён радаваўся за іх, нават заздрыў...

Але, галоўнае, засталася Валі і толькі таму застаўся ён. Саша Нячай, па манушцы Бяссмертнага. Ён не хацеў бы гаварыць пра тое, што дзякуючы Валі, ён жыве, і цяпер вольна.

Перад самай вайной, калі ён працаваў трактарыстам у МТС, яму яшчэ не хацела думачы пра сваё сямейнае жыццё, ён мала прыгледзеўся да дзятчаты. А калі і даводзілася сярэваць з дзятчачка, то ён не ставіўся да гэтага сур'ёзна, нічога не абяцаў і не падаваў ніякіх надзей. Ён нечага шукаў, чагосьці чакаў, а чаго — і сам не ведаў. І ў сэрцы яго паступова капіўся сум, сум па каханню.

І вольна, калі ён, Бяссмертны, стаў лічы, інвалідам, цяпер, нібы на зло, жыццё паставіла на яго дарозе такую прывонную, такую чужую і разумную натуру, як Валі.

Цяпер Бяссмертнага мучыла адно: ці сказаць Валі пра свае пакуці? Што, калі яна, з жалам да яго, адкажа «кахаю»? Як жа аддзячыць чалавечу за такую вялікую, такую ні з чым не параўнаную ахвяру? Чым?

Дзе знайсці такія словы? Часам пракардавалася недарэчная думка: каб здарылася так, што Валі засталася інвалідам — без рук, без ног, — ён, Саша Нячай, быў бы яе верным слугой, насу бы яе на руках, даглядаў бы, як малое дзіця, і даказаў бы ўсім, што ўмець цаніць чалавечую дабраць. Нешта добрае, вялікае і радаснае хацела зрабіць для людзей і для Валі, каб крыху стала лягчэй на душы, каб не мучылі дакры, што ён цяпер непазрэбы нікому, лішні, нічэжны чалавек.

І тут прыходзіць рашэнне: не гаварыць Валі нічога. Проста падзякаваць і назаўсёды развітацца.

Валі стаяла побач з Бяссмертным. Яна ўжо даўно заўважыла, што Саша перамяніўся да яе, асабліва апошняй дню, стаў задуманы, маўклівы. Апроч кароткіх адрыўстых слоў «не чаху», «не трэба», Валі больш ад яго нічога не чула, і гэта лачынала яе непакоіць.

Яна ведала, што прычына яго незадаволенасці — яна сама. Валі. Але што яна такое зрабіла? Яна глядзела на Бяссмертнага, бачыла яго твар, застылы, са сцэнутымі вуснамі, але не спакоеным і сваёй зацікаўленай твар чалавеча, які раўняўся на нешта вялікае. Вочы яго глядзельны і адну кропку; дрэбняк, які раса, кропелькі поту выступаюць на твары і на шыі, — толькі там, дзе скуры не крадуць агонь.

Табе цяжка, Саша? — пытае яна. Бяссмертны не павярнуў галаву, толькі нервова перасмыкнуў плячыма.

— Тут... мне цяжка, — глыбока адказаў ён і ўпаў на палкі, якім тады ўдалося ўдаць ад румын марінак, замялілі свайго камандзіра. І ён радаваўся за іх, нават заздрыў...

Але, галоўнае, засталася Валі і толькі таму застаўся ён. Саша Нячай, па манушцы Бяссмертнага. Ён не хацеў бы гаварыць пра тое, што дзякуючы Валі, ён жыве, і цяпер вольна.

Перад самай вайной, калі ён працаваў трактарыстам у МТС, яму яшчэ не хацела думачы пра сваё сямейнае жыццё, ён мала прыгледзеўся да дзятчаты. А калі і даводзілася сярэваць з дзятчачка, то ён не ставіўся да гэтага сур'ёзна, нічога не абяцаў і не падаваў ніякіх надзей. Ён нечага шукаў, чагосьці чакаў, а чаго — і сам не ведаў. І ў сэрцы яго паступова капіўся сум, сум па каханню.

І вольна, калі ён, Бяссмертны, стаў лічы, інвалідам, цяпер, нібы на зло, жыццё паставіла на яго дарозе такую прывонную, такую чужую і разумную натуру, як Валі.

Цяпер Бяссмертнага мучыла адно: ці сказаць Валі пра свае пакуці? Што, калі яна, з жалам да яго, адкажа «кахаю»? Як жа аддзячыць чалавечу за такую вялікую, такую ні з чым не параўнаную ахвяру? Чым?

Дзе знайсці такія словы? Часам пракардавалася недарэчная думка: каб здарылася так, што Валі засталася інвалідам — без рук, без ног, — ён, Саша Нячай, быў бы яе верным слугой, насу бы яе на руках, даглядаў бы, як малое дзіця, і даказаў бы ўсім, што ўмець цаніць чалавечую дабраць. Нешта добрае, вялікае і радаснае хацела зрабіць для людзей і для Валі, каб крыху стала лягчэй на душы, каб не мучылі дакры, што ён цяпер непазрэбы нікому, лішні, нічэжны чалавек.

І тут прыходзіць рашэнне: не гаварыць Валі нічога. Проста падзякаваць і назаўсёды развітацца.

Валі стаяла побач з Бяссмертным. Яна ўжо даўно заўважыла, што Саша перамяніўся да яе, асабліва апошняй дню, стаў задуманы, маўклівы. Апроч кароткіх адрыўстых слоў «не чаху», «не трэба», Валі больш ад яго нічога не чула, і гэта лачынала яе непакоіць.

Яна ведала, што прычына яго незадаволенасці — яна сама. Валі. Але што яна такое зрабіла? Яна глядзела на Бяссмертнага, бачыла яго твар, застылы, са сцэнутымі вуснамі, але не спакоеным і сваёй зацікаўленай твар чалавеча, які раўняўся на нешта вялікае. Вочы яго глядзельны і адну кропку; дрэбняк, які раса, кропелькі поту выступаюць на твары і на шыі, — толькі там, дзе скуры не крадуць агонь.

Табе цяжка, Саша? — пытае яна. Бяссмертны не павярнуў галаву, толькі нервова перасмыкнуў плячыма.

ПРЫЗНАННЕ

РАЗДЗЕЛ 3 АПОВЕСЦІ «МІЖ ДВУХ АГНЕЎ»

підняўся на ногі. Гэта ён разумеў і ведаў лепш за ўсіх, нават за Валю.

Валі была для Бяссмертнага ўсім — сястрою, сябрам, памочнікам. Яе разважанае слова праганяла яго цяжкія думкі, догмак мяккай гарачай рукі сунімаў боль, і Бяссмертны ўжо сумаваў і пачынаў нервавацца ў тыя кароткія хвілінкі, калі яму даводзілася быць аднаму. Усё больш і больш ён пераконаўся, што кахае яе.

Перад самай вайной, калі ён працаваў трактарыстам у МТС, яму яшчэ не хацела думачы пра сваё сямейнае жыццё, ён мала прыгледзеўся да дзятчаты. А калі і даводзілася сярэваць з дзятчачка, то ён не ставіўся да гэтага сур'ёзна, нічога не абяцаў і не падаваў ніякіх надзей. Ён нечага шукаў, чагосьці чакаў, а чаго — і сам не ведаў. І ў сэрцы яго паступова капіўся сум, сум па каханню.

І вольна, калі ён, Бяссмертны, стаў лічы, інвалідам, цяпер, нібы на зло, жыццё паставіла на яго дарозе такую прывонную, такую чужую і разумную натуру, як Валі.

Цяпер Бяссмертнага мучыла адно: ці сказаць Валі пра свае пакуці? Што, калі яна, з жалам да яго, адкажа «кахаю»? Як жа аддзячыць чалавечу за такую вялікую, такую ні з чым не параўнаную ахвяру? Чым?

Дзе знайсці такія словы? Часам пракардавалася недарэчная думка: каб здарылася так, што Валі засталася інвалідам — без рук, без ног, — ён, Саша Нячай, быў бы яе верным слугой, насу бы яе на руках, даглядаў бы, як малое дзіця, і даказаў бы ўсім, што ўмець цаніць чалавечую дабраць. Нешта добрае, вялікае і радаснае хацела зрабіць для людзей і для Валі, каб крыху стала лягчэй на душы, каб не мучылі дакры, што ён цяпер непазрэбы нікому, лішні, нічэжны чалавек.

І тут прыходзіць рашэнне: не гаварыць Валі нічога. Проста падзякаваць і назаўсёды развітацца.

Валі стаяла побач з Бяссмертным. Яна ўжо даўно заўважыла, што Саша перамяніўся да яе, асабліва апошняй дню, стаў задуманы, маўклівы. Апроч кароткіх адрыўстых слоў «не чаху», «не трэба», Валі больш ад яго нічога не чула, і гэта лачынала яе непакоіць.

Яна ведала, што прычына яго незадаволенасці — яна сама. Валі. Але што яна такое зрабіла? Яна глядзела на Бяссмертнага, бачыла яго твар, застылы, са сцэнутымі вуснамі, але не спакоеным і сваёй зацікаўленай твар чалавеча, які раўняўся на нешта вялікае. Вочы яго глядзельны і адну кропку; дрэбняк, які раса, кропелькі поту выступаюць на твары і на шыі, — толькі там, дзе скуры не крадуць агонь.

Табе цяжка, Саша? — пытае яна. Бяссмертны не павярнуў галаву, толькі нервова перасмыкнуў плячыма.

Ул. ДАМАШЭВІЧ

Хутка выйдзе ў свет майскія кніжкі літаратурна-мастацкіх і грамадска-палітычных часопісаў «Полымя», «Маладосці» і «Беларусь». Што ў іх новага? Якія мастацкія творы, нарысы, публіцыстычныя артыкулы і іншыя матэрыялы з'явіліся ў гэтых кніжках?

Шчырым аб'явам матэрыялы з'явіліся ў гэтых кніжках у выглядзе цыклам вершаў Міколы Абрамчыка «Соль жыцця», якія напісаны пазам пад уражанням паездкі ў Салігорск. Нумар часопіса «Полымя» пачытаць старонікам. Тут змешчаны нізкі вершаў Язэпа Пушчы, вершы Рамана Тармола, Мікаса Калачынскага і Веры Варбы. У раздзеле «3 літаратурныя спадчыны» друкуецца невядомая да гэтага часу вершы Андрэя Ушакова і Веры Міраза Фаталі Ахундова (Сабухі) «На смерць Пушчы».

У «Маладосці» пазіра прадставлена творамі чатырох маладых паэтаў — Івана Леткі, Юрася Свірка, Міколы Куррэва і Анатоля Сербантовіча. З вершамі І. Леткі і М. Куррэва часопіс знаёміць чытача ўпершыню. Вершы Анатоля Сербантовіча і Анатоля Астрэйкі друкуецца на старонках часопіса «Беларусь».

З пражаных твораў «Полымя» змяшчае раманы Уладзіміра Караткевіча «Нельга забывць» і новага апаўдана Барыса Сачанкі. У «Маладосці» друкуецца апаўдана Анатоля Сабалеўскага «Ліст да маці» і аповесць Уладзіміра Дамашэвіча «Між двух агнеў», прысвечаная згаданым са сучасных людзей з наміра-фашысцкімі захопнікамі. Апаўдана Івана Грамовіча «Шабля Будзінага» і Міколы Лупскава «Зоя» змешчаны ў часопісе «Беларусь».

Багатыя ў часопісах аддзеламі крытыкі і бібліяграфіі. «Полымя» друкуе артыкулы Я. Усікава — «За маштабнасць сатарычных характараў», Я. Герцавіча — «Без адчування сучаснасці», В. Тараса — «Шнодрэа сэрца», В. Бурносава — «Юнаку, які адумвае жыццё», шэраг кароткіх разказаў, а таксама пад рубрыкай «Літаратурныя партэты», нататкі С. Александровіча «На даўняўскім фасцызме» — пра дзіцства і юнацтва Змітрака Бядулі. З вялікім артыкулам пра анталогію беларускай паэзіі выступае ў «Маладосці» М. Лазарук. У «Беларусь» змешчаны артыкулы Ул. Каравана «Зарэка з народа» — да 40-годдзя творчай дзейнасці К. Крапіва і артыкул Ан. Шаўні «Пра жыццё» — дзясцідзясцігоддзя з дня нараджэння Язэпа Пушчы, а таксама шэраг кароткіх нататкаў пра новыя кніжкі.

Апрама гэтага, на старонках часопісаў чытаць зноўдэ нарысы, публіцыстычныя выступленні і іншыя матэрыялы. Сярод іх: у «Полымя» — нарыс Віталія Волскага «Афрыканскае падарожжа» і артыкул Марка Зяніцкага «Голас партыі і народа»; у «Маладосці» — нарысы Ул. Ноўкі і Сцяпана Кухарава; у «Беларусь» — нарыс В. Костылева «Зямля даўрае» і нататкі М. Калачынскага «Вясна на дарогах».

Ніжэй змяшчам некаторыя матэрыялы з майскіх нумароў часопісаў.

Мікола АБРАМЧЫК

3 НІЗКІ «СОЛЬ ЖЫЦЦЯ»

Шмат хто рот на мой край раззгляду,
Нас выпальваў гарачым жалезам...
А казалі, што наша зямля толькі бульбай багата ды лесам.
Ажні ў нотрах яе заліглі Скербі вугалю, нафты і солі...
Ік мы толькі паверыць магі, Не задумаючыся ніколі,
Каб у гэтай зямлі, На якой

З веку ў век У пакарах ваянных Торф і лес камянелі наукоў,
Не захоўваўся вугаль каменны!

Каб глыбока ў гэтай зямлі, На якой людзі многа знадта Палымная крыва пралілі,
Не было узгаральнае нафты!

Каб на гэтай зямлі, Дзе жыў Працавіты народ хлебасольны,
Што гасцінцямі солюды сьліве, Не было хлеба з солюды уолю!

Зінаіда Паўлаўна ў ўспамінаю заўсёды з нейкім душэўным болем і лёгкім шчымым сумам. Вось і цяпер бою блакітна-ранак далёкага першага верасня, калі мы, вучні няважліва-калі палескай сям'і, апраданыя хто ў што, але ўсе аднолькава радасныя і ўрачыстыя, тоўпіліся ля ганку школы. Над ганкам вецер трапаў даўгую паляску шпалеры, на якой няроўнымі чырвонымі літарамі было напісана: «Калі ласка, таварышчы! На прыступках — дырэктар, грузны, лысы, у чорным, па-святлочому адрава-саваным касцюме і ў белай вышыўанай кашулі, махае перад сабой рукою і хрыпатым басам вішчуе нас з пачаткам новага навучальнага года...

Потым мы разбегліся па класах, дзе было чыста і так добра, пахла крайдой і фарбай. Селі за парты, выцягнулі з сумак шшыткі, кніжкі і чакалі, калі нарэшце зойдзе яна, наша новая настаўніца.

Забрынуў званок, і амаль у той жа момант дзверы асцёржона адчыніліся і ў класе з'явілася яна, маленькая, шупчуплая, з універсітэцкім ромбікам на ладкане гранатавай кофтанкі.

Добры дзень, — сказала знарок гучна і весела і адразу ж пачыраванела. Падшыла да стала, разгарнула журнал. — Я буду ў вас класным кіраўніком і буду выкладаць матэматыку. А цяпер давайце пазнаёмімся. Зваць мяне Зінаіда Паўлаўна, а вас...

Яна ўсімхінулася і, моцна хвалючыся, пачала выклікаць усіх нас па спіску. І мне, не ведаю чаму, захацелася зрабіць нешта такое, каб сапсаваць настрой новай настаўніцы. Я выняў з кішні шшытку і ткнуў яго ў бок сяброў. Той раўнуў, і яны былі. Зінаіда Паўлаўна адразу ж нас абодвух паставіла да канца ўрока.

І гэта падліло масла ў агонь. Назавтра я залез у калгасны сад, і вартаўнік прыбег за мною проста ў клас. Класная кіраўніца загадала мне высьціць на стол нарваныя грушы і яблыкі. Я не паслухаўся, і зноў, гэты раз аж два ўронкі, прастаў у куче...

Праз дзень я натварыў яшчэ нейкага глупства. А там — і пакаціўся з гары воз... Ніхто не мог зразумець, што са мною сталася, і тады па матэматыцы я меў толькі выдатны і добры адзнакі. Цяпер жа насупраць майго прызвання ў журнале заскакалі двойкі, адзінікі.

Мяне вадзілі ў настаўніцкую, выклікалі да дырэктара. Але

Барыс САЧАНКА

я пералез праз нейкі высокі дащаны плот і пад сваім акном намаўся выйсці на вуліцу. Я пералез праз нейкі высокі дащаны плот і пад сваім акном намаўся выйсці на вуліцу. Я пералез праз нейкі высокі дащаны плот і пад сваім акном намаўся выйсці на вуліцу.

«ПАН ТАДЭВУШ», СПАЛЕНЫ ЦЭНЗУРАЙ

ПА АРХІВНЫХ МАТЭРЫЯЛАХ

«Вам хочацца атчынуць бачыць у вольным быццё», — выносіць у заўвагі Марцінкевіч радок з пазмы і з вялікім пафасам дадае ад сябе: «Атчына — зямля, на якой мы разліліся, каторую мы ўпрыемляем сваёй працай, на якой пахаваны косці бацькоў, дзядоў... нашых, паветра, каторым мы дышаем, то зашчыта атчына».

Беларускі пісьменнік адчуў не толькі патрыятызм пазмы Мішкевіча, але і зразумее яе тонкі гумар, яе сатырычны падтэкст, накіраваны супраць паню-адзічальна-каспалітату, супраць тых, хто сваімі свармакі і звадкамі тубілі Польшчу.

Ішоў 1859 год. Польшча і Беларусь скрытыя бурлілі. Марцінкевіч не быў рэвалюцыянерам, хоць ён і лаганістаў аспетнік, энтузіяст бела-рускага слова (якое не забываў аддзяляць ад польскага), вораг паню-адзічальна-каспалітату, у той час як было ўказанне Галоўнага цэнзура камітэта не прыводзіць такіх з-за мяжы (каб пазбегнуць радыкальнага польскага ўплыву на сялян).

«Панам Тадэвушам» на беларускай мове заняўся сам міністр, кніга разглядалася на пасяджэнні Галоўнага цэнзура камітэта, паміж Пецярбургам і Вільняй завязалася канцылярская перапіска, якая працягвалася амаль два гады.

Спацатку ўсё ішло добра. 28 мая 1858 года ўвакні цэнзар Павел Кукальнік увакні першы сшытак. 30 кастрычніка таго ж года было дазволена друкаваць другі сшытак пераказу, прайшоў цэнзурны дазвол і трэці.

Ужо тыраж быў поўнашю гатовы і павінен быў паступіць у продаж і ў расылку падпісчыкам, калі нечакана цэнзар Віленскага цэнзура камітэта Мухін затрымаў выданне выкуповага білета, і жалючы выслужыцца перад начальствам, ланіс у Пецярбург, што «Пан Тадэвуш» выклікае сумнішце ў беларускай кнізе, у якой час як было ўказанне Галоўнага цэнзура камітэта не друкаваць польскія літары ўкраінскія літары і не прыводзіць такіх з-за мяжы (каб пазбегнуць радыкальнага польскага ўплыву на сялян).

«Панам Тадэвушам» на беларускай мове заняўся сам міністр, кніга разглядалася на пасяджэнні Галоўнага цэнзура камітэта, паміж Пецярбургам і Вільняй завязалася канцылярская перапіска, якая працягвалася амаль два гады.

Дарэмна чакалі аплочаную кнігу падпісчыкі: селянін Штылік з Шаравы, доктор Язюн Шыніцкі, Ігнаціў Шыніцкі з Віцебска і нейкая Буйвілава, якая ў спісу названа «давай пакоўнік», а разам з імі многія іншыя. Усёго было выпісана 92 экзэмпляры, некалькіх выпісала на два і па тры.

9 верасня 1859 года Марцінкевіч, устрыжаны не на жарт, робіць першую спробу выратаваць сваю працу. Ён ішоў у Галоўны цэнзурны камітэт «ад два-

Ён гаварыў нешта такое, што моцна гаварыць наму хочаш, толькі не ён. Нештэрны боль працяў яе: не любіць ёе Саша, не любіць! Гэта чалавек з каменным сэрцам!

А Бяссмертны, нібы не забываючы перамены ў Валіным настроі, працяў гаварыць, запынаючыся, раздумваючы, нібы баючыся прагаварыцца, сказаць нешта непакое.

— Пяпер пачынаецца такі гарачы час... Грэх адлежвацца, калі навокал усё кіпіць, як у катле... Засувавалі мае рукі па рабоце, засувавалі!

Валі не верыла яму: Бяссмертны раней заўсёды гаварыў тое, што думаў. А цяпер... І яшчэ яе здзіўляла, што ён гаварыў толькі пра сябе. Яна спытала з дакорам: — Саша, няўжо гэта тое, што ты думаеш? Няўжо ты такі адзіночкі і няма ў цябе нікога блізкага свайго?

Бяссмертны глянуў на яе: — Ты ж ведаеш сама... Чаго ж пытаеш? — Я ведаю, але ты ці ведаеш? — спытала Валі. — Не гэта я хацела пачуць ад цябе, не гэта!

Валі змоўкала. Крыўда і слёзы былі ў яе голасе. І Бяссмертны раўняўся: — Сёння ў мяне самае цяжкае выпрабаванне з усіх, што я перажыў... Я скажу табе, што ўвесь час, як толькі ты з'явілася ў атрадзе, я быў сам не свой. Я пакахаў цябе перш, чым даведаўся, хто ты і што... Але ты была такая далёкая, што я баюўся закінуцца пра што-небудзь такое. І яшчэ я думаў, што ў цябе сур'ёзна з Сандра.

Напамін аб Сандра спалохаў Валю. У адзін момант прапаліў нішто не шукаў. Чалавечу дзяржывоную, такую чужую і разумную натуру, як Валі.

— Я не хацеў бы застацца ў тваіх вачах атрыстам... Каб ты не думала, што не ўмею плаць добром за добра... Ды што рабіць? Час ідзе... Ужо здаровы, пара станавіцца ў барозну... Што здарыцца ўпердае — невядомы... Але калі я выжыў...

Валі адчувала, што Бяссмертны не рашаецца ёй сказаць усё гэта. Гэта было зусім не тое, чаго яна так чакала. Гэты чалавек стаў ёй за апошні час такой блізка. Яна ўжо звывалася з думкай, што лёс іх звязаны, і звязаны гэтага бялітаснай вайной.

Але цяпер Валі зусім перастанала разумець Бяссмертнага.

Але цяпер Валі зусім перастанала разумець Бяссмертнага.

МАСТАЦТВА, ЦЯБЕ ТУТ ЧАКАЮЦЬ

Заканчаны
Пачатак на 2-й стар.

жоўты і аранжавы рухомы небяспечныя часткі. Лёгка, белыя, светла-блакітны і светла-ружовы або серабрыстыя столь і перакрываць, якія адбываюцца да 80 працэнтаў святла. Бэжавыя ці светла-шэрыя, прыёмных цёпых адценняў падлогі. Халодная гарма колераў у ліцейных і тэрмічных цахах, якія ствараюць адчуванне прыхалоды і памагаюць лгчы пераносіць гарачыню. У ярыя, жоўта-чорныя палосы афарбаваны заводскіх транспарту і небяспечныя часткі партальных кранаў. Нарэшце, чырвоныя, сінія, зялёныя, жоўтыя лініі трыбаправоду, электракабелю, сістэмы падачы сілага паветра і газу, дзе кожны колер мае функцыю абазначэння і разам з тым упрыгожвае памішанне, робяць яго святочным, яркім — так сёння павінны выглядаць заводскія цэхі па рэканструкцыі праекта «Культура прамысловых прадпрыемстваў». Праект гэты распрацаваны ў нашай краіне ў Інстытуце «Аргстэйнпрот» садружнасцю вучоных, архітэктараў і мастакоў, канструктараў і колеразнаўцаў, фізіёлагаў і ўрачоў.

На прадпрыемствах, дзе ўкараняюцца гэты праект, прадукцыйнасць працы ўзрастае на 15—20 працэнтаў. Гэта выдатныя лічбы. У газеце «Літаратура і мастацтва» ў артыкулах С. Фарына і Г. Мар'ясава, прысвечаных праблемам культуры

працы на прадпрыемствах рэспублікі, пісалася ўжо аб тым, наколькі адравалялі ўмовы працы на Мінскім заводзе аўтаматычных ліній, трактарным і аўтамабільным, радыёзаводе, на Гомельскім ГПЗ і магілёўскім заводзе «Стромашына», дзе новае, перадавое знайшло падтрымку і ўкараняецца ў практыку вытворчасці. Дзе прымяняецца рацыянальная афарбоўка, якая ўносіць радасці і прыгожасць у працу людзей. Пісалася і аб тым, што на пераважнай большасці прадпрыемстваў рэспублікі выдатная справа ўсё яшчэ не знаходзіць прымянення. Тут усё яшчэ працуе ў ўмовах, якія не адпавядаюць сучасным уяўленням аб культуры працы.

І ад Дзяржаднага БССР і Дзяржабуду, ад упраўленняў Саўнаргага рэспублікі і арганізацый забеспячэння, ад якіх у першую чаргу залежыць укараненне праекта «Культура машынабудавальных прадпрыемстваў», газета спадзяецца падаць агляда на адрасаваны ім папрані.

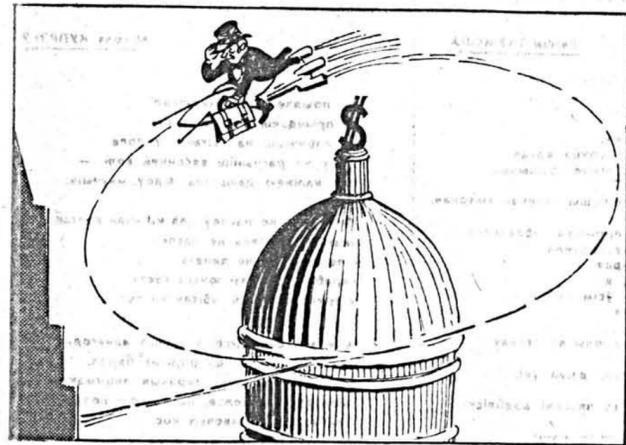
У дадзеным выпадку прыгадуецца тэма, каб лішні раз падкрэсліць, наколькі важныя навуковыя падыходы да праблем арганізацыі працы, якое вылікае значэнне тут адзінае прыгожасць, эстэтыка і якасць працы ў гэтай справе могуць зрабіць работнікі мастацтва. Бо галіна мастацтва — не толькі музей, пачмоўны спэц, экраны кінематографу і літаратура. Думка вучонага, выкладчыка інжынера і густа мастака павінны сёння адчувацца ва ўсім, што ажуркае нас, аніцці месца ва ўсіх галінах нашага жыцця і ў першую чаргу ў той галіне, дзе ствараюцца матэрыяльны і духоўныя здабыткі. Для рабочага астанка ці за чаргёйнай дошкаю канструктара, у кабінце пісьменніка ці за рулём, самазавала — усюды, дзе працуе чалавек, павінна панаваць атмасфера жыццярэаднасці, адчування прыгожыя. А для гэтага тут усё павінна адпавядаць сучасным эстэтычным густам. Бо мы будзем грамадствам, дзе праца з неабходнасцю ператвараецца ў патрэбу і будзе прыносіць не толькі матэрыяльнае, але і духоўнае і эстэтычнае задавальненне.

ЗА ЛЕПШЫЯ РАБОТЫ — ДЫПЛОМЫ І ГРАМАТЫ

Днямі адбылося пасяджэнне журы Трэцяй рэспубліканскай выстаўкі мастацкай фатаграфіі «Сямігодка ў дзеянні». Члены журы разгледзелі 167 работ. За лепшыя з іх прысуджаны дыпламы Міністэрства культуры БССР, Саюза журналістаў і Саюза мастакоў Беларусі. Дыпламам Першай ступені ўзнагароджаны пенсінер г. Мінска М. Анянцэў, фотакорэспандэнт В. Бараноўскаму і А. Дзітлаву прысуджаны Дыпламы другой ступені. Дыпламамі трэцяй ступені ўзнагароджаны Ул. Адарыч, В. Косцін, Ул. Лупейч, А. Пак, І. Салавейчык, І. Стэц, А. Анянцэў.

За цікавыя вырашэнні маладзёжнай тэмы і за папулярнасць прыгожыя роднай прыроды саве граматы ўдзельнікам выстаўкі прысудзілі ЦК ЛКСМБ, Дзяржаўны камітэт Савета Міністраў БССР па ахове прыроды, Саюз спартыўных таварыстваў рэспублікі.

Апошнія дзеянні англійскага ўрада яшчэ раз пацвярджаюць, што яго палітыка знаходзіцца ў арбіце рэацыйнай палітыкі кіруючых колаў ЗША.

Палітыка англійская — арбіта амерыканская
Мал. М. ЖЫТНІЦКАГА.

ЗА СПРАВУ ўзяўся АКТЫЎ

Надаўна ў Оршы адбыўся семінар работнікаў раённых аддзелаў культуры Віцебскай вобласці. Добрым словам на ім была адзначана работа аршанскіх кінафітараў.

Пры Аршанскім раённым аддзеле культуры добра працуе савет кінамеханікаў. У яго ўваходзяць кінамеханік В. Вершуховіч, В. Чарнякоў, З. Дземішчэвіч, А. Шаўка, Н. Чарнякоў.

Па прапанове савета ў раёне створана пяць бригад, у якіх увайшлі кінамеханікі сельскіх перасоў. Брыгадзістамі прызначаны лепшыя з іх. Кожны член брыгады атрымлівае фільм на пяць дзён, брыгадзіст — на пятнаццаць. Гэта дае яму магчымасць з адным фільмам аб'ехаць усё маршруты членаў сваёй брыгады.

Вялікую ўвагу савет надае рэканструкцыі новых фільмаў. Кінамеханікі і мастацкі раён наставілі 50 рэкламных шытоў. Рэклама, якую атрымліваў аддзел культуры, не задавальняла работнікаў кінасеткі раёна. Па заказе аддзела культуры мисювая друкарня 36-тысячнам тыражом выпусціла дадатковую рэкламу-анатацыю. Гэтыя новыя лісты кінаагранаўтары розніцы па магазінах, школах, канторах калгасаў і саўгасаў, усталявалі на спецыяльных стэндах у кутках кінамагараў. Цікава прапаганда фільмаў кінамеханік В. Вершуховіч. Ён набыў магнітофон і перад пачаткам сеанса праігравае запіс лепшых песень фільма.

Н. Чарнякоў арганізаваў куток кінамагара. У фале клуба на спецыяльных стэндах размешчана рэклама (афішы, лістоўкі, фатаграфіі) тых фільмаў, якія неўзабаве будуць дамаганства. На асобным шыце — рэклама фільма, які дамаганства ў гэты дзень у клубе. На стэндах выстаўлены штомесячныя бюлетэні «На экраны Беларусі», выразкі з газет і часопісаў па пытаннях кіно.

Паказ фільмаў у раёне праходзіць строга па графіку. Для кожнай кінаўстаноўкі штомесячна завырадаецца расклад паказу фільмаў, які вышываецца ў людзкіх месцах. Дзякуючы гэтаму, глядач заўсёды ведае, калі і які фільм будзе дамаганства. Пры складанні рэпертуарных раскладаў савет кінамеханікаў улічвае жагаданні глядачоў. Для таго, каб ведаць іх думку аб рабоце кінасеткі, праведзена заочная наанферонцыя з глядачамі.

Вялікую ўвагу савет кінамеханікаў надае палітычнай і тэхнічнай вучобе работнікаў кінасеткі. Загадчык раённага аддзела культуры Н. Забермаў раз у месяц выступае перад слухачамі палітгуртка па лекцыям і дакладам на палітычныя тэмы.

Два разы ў месяц праводзіцца тэхнічная вучоба. Заняткі вядзе майстар рамонтнага пункта І. Рубанаў. Апроч таго, два разы на тыдзень вядуцца заняткі з механікамі і мастацтвамі па праграме школы кінамеханікаў. Мета вучобы — падрыхтоўка новых кадраў і павышэнне кваліфікацыі старых работнікаў.

Тэхвучоба праводзіцца ў памяшканні кінарамонтнага пункта. На занятках шырока выкарыстоўваюцца наглядныя дапаможнікі, большасць якіх створаны майстрам І. Рубанавым.

Савет кінамеханікаў узяў пад кантроль і стан кінаўстаноўкі раёна. На кожны квартал складаецца графік тэхнічных аглядаў і рамонтных апаратуры. Графік вышываецца ў рамонтнай майстэрні. Кожны механік ведае, у які дзень трэба прывозіць сюды апаратуру на агляд ці рамонт. Каб прадоўжыць жыццё кінаўстаноўкі, савет абавязваў кінамеханікаў пасля кожных пяці дзён здаваць фільмакопіі па рамонтным пунктах для праверкі. У мінулым годзе тут было мадэрнізавана 24 комплекты вузкапалянай апаратуры.

Савету кінамеханікаў вялікую дапамогу аказвае насценны ліст «На році» і «Калючка».

Добра працуе кінамеханік А. Ларчанка. Але здарылася так, што за сакавік гэтага года ён не выканаў план. Савет кінамеханікаў вырашыў пакрытыкаваць яго ў газеце.

Насценны друк аддзела культуры адлюстроўвае не толькі недахопы, але і працоўныя поспехі кінафітараў. Лісты славы, маланкі, насценная газета і яе дадаткі «Аб'ектыў» і «На нашым экране» знаёмляць работнікаў кіно з дасягненнямі перадавых кінафітараў, з вопытам іх работы. Калі адных парад для паліяпнення работы становіцца

Выступае лаўрэат конкурсу

У нашым мінулае тыдня мінчане пазнаемліліся з майстрам адной з таленавітых удзельніц Другога Міжнароднага конкурсу імя Чайкоўскага — французскай піяністкі Крысціян Біёй, якая атрымала шостую прэмію.

Уключаныя ў праграму сольнага канцэрта маладой артысткі разнастайныя творы дэлі магчымасць слухачам усёбакова ацаніць яе здольнасці. У першым аддзяленні выканалася прэлюдыя і fuga да дзевяці мажораў і тона «Добра тэмпераванага клавесіна», саната да мінор Моцарта і «Сімфанічныя эцюды» Шумана, а ў другім аддзяленні — Фамэжорная саната Кабалеўскага, «Думка» Чайкоўскага і п'еса Равяля «Скарба».

Крысціян Біёй і Віктар Дуброўскі.

Ігра К. Біёй вызначаецца яркай маладзёўнасцю і вобразнасцю. Маладой выканаўцы ўласцівы жылы тэмперамент і свабодныя піяністычныя прыёмы, смелая тэарэтыка (праўда не ва ўсіх творах яна аднолькава да месца і перакананая). Гэты якасці найбольш поўна праявіліся ў інтэрпрэтацыі твораў сучасных кампазітараў — санаты Кабалеўскага і асобліва надзвычай цікавай п'есы Равяля, выкананай вельмі захапляюча і ярка.

Не ўсё было дэлагодна і ў «Сімфанічных эцюдах» Шумана. Наабы больш удева К. Біёй выканала эцюды, чацвёрты, сёмы і дзевяты эцюды. Асабліва ў выкананні піяністкі паказаны Шуманаў лаўрэатэрыя прывяло да перушннх прапартый, дзе зніжэння адчування манументальнасці, маштабнасці «Сімфанічных эцюдаў».

У санате Кабалеўскага лепш за ўсё прачула трэцяя частка, у якой выдатна былі перададзеныя скерцыны, імкліва-палёты і завастрены характар. У другой частцы не заўсёды хпала «аб'ёмнасці» гуначыя, глыбіні і напеўнасці тона ў мелодыі (тут жа трэба зазначыць, што інструмент, які знаходзіўся не зусім у добрым стане, не з'явіўся саюзнікам піяністкі). У першай частцы санаты, выкананай артысткай з вялікім майстэрствам, зацелася б больш захапляючай перадачы дынамічных і тэмпавых падаёмаў і спадэў, арганічна ўласцівыя музыцы гэтага раздзелу твора. Эмістоў-

на выканала К. Біёй «Думку» Чайкоўскага, якая з'яўлялася абавязковай п'есай першага тура Міжнароднага конкурсу.

Пачатак канцэрта прайшоў менш удава. Відэць творчы вопыт юнай артысткі яшчэ не дае ёй магчымасці пераўвасабляцца ў такой ступені, у якой гэта неабходна сталаму музыканту для найбольш глыбокай і моцнай перадачы твораў кампазітараў сямых розных эпох і напрамкаў.

Асобліва спрычна, на наш погляд, уяўляецца трактоўка санаты Моцарта. Тут была яўная перагружанасць педэляціяй, якая перашкаджала выўвясленню прэарытэты і яснасці моцартэўскай фактуры. Калі ігра «буіным планам» К. Біёй, заснаваная на дынамічным і тэмбравым супастаўленні вялікіх эпізадаў, без дастаткова стараннай апрацоўкі дэталей яшчэ ў нейкай меры прыёмная ў першай частцы санаты, то другая частка ніяк не можа нас пераканаць, бо ў ёй адсутнічалі яснае выразнае гуначнае, філігранная апрацоўка кожнай ноты, фразы, прадуманая і эканомная педэляція, неабходная іменна ў санате

Радасць творчасці

Танец «Радасць» у выкананні Дзяржаўнага ансамбля танца Арменіі.

яны знаходзяцца на добрым узроўні. Хоцца зярнуць увагу гасцей на некаторую неахайнасць у выкананні асобных твораў. Здольныя артысты могуць і павінны дабіцца чысціні і дакладнасці рухаў.

Па сваіму складу ансамбль — маладзёжны Сярод самых юных танцоўшчыц сваёй грацый і ў выразнасці выдучаецца Л. Казарян, якая прывучана выканвае танец з ружай і саліруе ў многіх іншых танцах. Добра танцоўць і прыгожа трымаюцца на сцэне салісты С. Чангур'ян і А. Кізіран.

Танцавальныя нумары праграмы ідуць у суправаджэнні невялікага аркестра народных інструментаў. Ён жа самастойна выканаў у канцэрте некалькі народных армянскіх мелодый і музычных карцінак. З вялікім паўчэннем іграў сола на жалезных заслужаны артыст рэспублікі І. Мінасян.

Колькі пудоўных вобразаў, яркіх фарбаў, глыбокіх думак мае скарпіца народнай творчасці і які шчодро адорае яна мастакоў, якія зяртаюцца да яе ў сваіх творчых пошуках. Дзяржаўны ансамбль танца Арменіі, які выступіў гэтымі днямі з канцартам перад мінскімі глядачамі, — сапраўды выразнік жывоў народнай душы. У шматлікіх народных адлюстроўваннях характар вяцсэлага і працавітага армянскага народа. Радасцю жыцця, любяі і працы прасякнута выкананне ўсіх танцавальных нумароў. Не здарма фінальны танец праграмы гасцей, які прагучаў як урачысты заключны акорд канцэрта, так і называецца — «Танец радасці».

Асноўнае месца ў рэпертуары ўдзельнікаў ансамбля займаюць армянскія народныя танцы. Яго кіраўнікі Э. Манукян і В. Рахыдзян, выкарыстаўшы багацце нацыянальнага фальклору, стварылі яркія і разнастайныя па жанрах танцавальныя нумары. У праграму ўключаны танцы гераніага плана, які, напрыклад, «Кропсцэ». Дзе ясна выражана гатоўнасць сьнеў Арменіі абараняць сваю радзіму ад ворагаў; старажытныя абрадавыя танцы, танцы-гульні, жанравыя харагграфічныя сцэны. Амаль для кожнага з іх, за рэдым выключэннем, пастаноўшчыкі знайшлі арыгінальную форму, свосасаблівыя маляўнак.

Вельмі паэтычны і прыгожы жаночы танец з лірамі, цікавая па задуме гульня з шапкамі, задуманы і гарызонтны танец дзятчак. Самы ж дзурныя воплескі глядачоў выклікаў вясёлы танец пастухоў і тэмпераментны танец коінкаў. Тут ва ўсім блыску праявіліся тэхнічная віртуознасць артыстаў і сапраўдная вынаходлівасць пастаноўшчыкаў. Валетмайстры знайшлі зусім новыя танцавальныя камбаіны, свежыя запала-

Для глядачоў Баранавіч

П'есай «Брэсцкая крэпасць» К. Губарэвіча пачаў гастрол у Баранавічах Брэсцкі абласны драматычны тэатр імя Ляска. Тэатр пабыўа з вынічным спэктакля ў акаласе «Новы шлях» Ляхвічэўскага раёна, у Ляхвічах, Гарадзішчы. Глядачам былі паказаны спэктаклі «У сябе ў палочне», «Нішчы і злачыства Антона Шпэстэва», «Крэдзіт у Нібелунга».

У дні 40-гадовай пільнерскай арганізацыі тэатр павіна кожны глядацкі спэктаклі «Чалавек з борна» і «Нішчы і злачыства Антона Шпэстэва».

Галоўны рэдактар Н. Е. ПАШКЕВІЧ.

Рэдакцыйная калегія: З. І. АЗГУР, А. І. БУТАКОЎ, К. П. ГУБАРЭВІЧ, В. У. ІВАШЫН, А. Н. МАРЦІНОВІЧ [адказны сакратар], П. Ф. ПРЫХОДЗЬКА, Р. К. САБАЛЕНКА [намеснік галоўнага рэдактара], М. Г. ТКАЧОЎ, І. З. ШАРАХОЎСКИ, І. Б. ШАЦІЛА, Р. Р. ШЫРМА.

ДАВЕДАМА

КІРАЎНІКОЎ САЎГАСАЎ І КАЛГАСАЎ, ЗАГАДЧЫКАЎ РАЁННЫХ І СЕЛЬСКИХ ДАМОЎ КУЛЬТУРЫ, БІБЛІЯТЭК І КЛУБАЎ ПРАДПРЫЕМСТВАЎ СВЯЗІ І «САЮЗДРУК», ПАТСЮДНА ПРАЦЯГВАЮЦЬ ПРЫЁМ ПАДПІСКІ

НА ДРУГІ, ТРЭЦІ І ЧАЦВЕРТЫ КАМПЛЕКТЫ САТЫРЫЧНЫХ ПЛАКАТАЎ, якія на працягу года будуць выпушчаны рэдакцыйнае часопіс «Крохадзі» разам з выдвасцем «Правда».

Тэматыка плакатаў прывасячацца найбольш вострым і актуальным задачам сельскай прывасячэсці, пытанням быту сельскіх працоўнікоў, іх адпачынку і працы.

Да работы над плакатамі прыцягнуты лепшыя мастакі, сацырыкі і гумарысты Куркынскі, М. Чаронны і іншыя.

ПАДПІСНАЯ ЦАНА ТРОХ КАМПЛЕКТАЎ ПЛАКАТАЎ 2 РУБ. 40 КАП.

Усе комплекты плакатаў, пачынаючы з першага па чацвёрты, можна таксама будзе купіць у магазінах, кіёсках «Саюздруку» і ў рознічнай цана аднаго комплекта — 80 кап.

«САЮЗДРУК»
МІНІСТЭРСТВА СВЯЗІ БССР.

Праўленне СП БССР паведамляе аб смерці пісьменніцы Сапрыка Ганны Осіпаўны і выказвае спачуванне яе родным і блізкім.

Калекты супрацоўнікаў Дзяржаўнага выдваства БССР з вялікім жалем паведамляе аб заўчаснай смерці супрацоўніцы выдваства Ганны Осіпаўны Сапрыка і выказвае глыбокае спачуванне сямі найбольшым.

Супрацоўнікі Мінскай студыі навукова-папулярных і хранікальна-дакументальных фільмаў выказваюць спачуванне рэжысёру-аператэру Шаталаву Віктару Міхайлавічу з прычыны напатакушага яго сцяжка гора — смерці бацькі.